

М.І. МАЛЬОВАНИЙ

(Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна)

Б.С. ГУЗАР

(Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна)

Формування національної системи соціальних статистичних даних як основи соціального бюджетування

Стаття присвячена дослідженню проблем планування та прогнозування соціальних видатків в Україні. Розкрито основні принципи побудови системи соціальних статистичних даних. Здійснено класифікацію соціальних доходів та витрат, обґрунтовано їх класифікаційні критерії. На основі адаптації Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту (European System of Integrated Social Protection Statistics - ESSPROS) запропоновано модель комплексної системи соціальних статистичних даних, яка може бути використана у соціальному бюджетуванні, тобто при прогнозуванні фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні. На думку авторів, при удосконаленні існуючої системи соціальних статистичних даних слід враховувати особливості національної системи соціального захисту, яка включає три основні форми: соціальна допомога, соціальне страхування, соціальне забезпечення, що фінансуються за рахунок різних джерел фінансових ресурсів.

Ключові слова: соціальний захист, допоміжні соціальні рахунки, система соціальних статистичних даних, соціальний бюджет, соціальні доходи, соціальні витрати.

М.І. МАЛЕВАНИЙ

(Уманський національний університет садоводства, г. Умань, Україна)

Б.С. ГУЗАР

(Уманський національний університет садоводства, г. Умань, Україна)

Формирование национальной системы социальных статистических данных как основы социального бюджетирования

Статья посвящена исследованию проблем планирования и прогнозирования социальных расходов в Украине. Раскрыты основные принципы построения системы социальных статистических данных. Осуществлена классификация социальных доходов и расходов, обоснованно их классификационные критерии. На основе адаптации Европейской системы интегрированной статистики социальной защиты (European System of Integrated Social Protection Statistics - ESSPROS) предложена модель комплексной системы социальных статистических данных, которая может быть использована в социальном бюджетировании, т.е. при прогнозировании финансового обеспечения социальной защиты населения в Украине. По мнению авторов, при совершенствовании существующей системы социальных статистических данных следует учитывать особенности национальной системы социальной защиты, которая включает три основные формы: социальная помощь, социальное страхование, социальное обеспечение, финансируемых за счет различных источников финансовых ресурсов.

Ключевые слова: социальная защита, вспомогательные социальные счета, система социальных статистических данных, социальный бюджет, социальные доходы, социальные расходы.

Formation of National Social Statistics as Social Foundation for Budgeting

The article covers the issues of planning and forecasting social expenses in Ukraine. The basic principles of the system of social statistics system development have been provided. The social income and expenses have been classified, their classification criteria being grounded. By adapting the European system of integrated social protection statistics (European System of Integrated Social Protection Statistics - ESSPROS) a model of an integrated system of social statistics has been proposed which can be used in social budgeting, i.e. financial support for social protection of population in Ukraine. According to the authors, in improving the existing system of social statistics, the characteristics of the national social security system have been taken into account which includes three main forms: social aid, social insurance, social welfare, funded from different funding sources.

Keywords: social protection, subsidiary social account, social statistics system, social budget, social income, social expenses.

Постановка проблеми. Соціальний захист – це одна з найбільших статей витрат у системі державних фінансів. В залежності від держави та її рівня розвитку через систему соціального захисту перерозподіляється від 5 до 30 % ВВП. Так, наприклад, в ЄС країнами з найвищим співвідношенням витрат на соціальний захист і ВВП є Швеція (32,9 %), Франція (31,2 %), Данія (30,7 %), Німеччина (29,5 %), Бельгія (29,3 %), Австрія (29,1 %) [7]. Даний перерозподіл здійснює безпосередній вплив на рівень та структуру доходів населення, виробництво та його затрати, стан та структуру ринку праці, здоров'я населення, витрати державного та місцевих бюджетів, що позначається на соціальному та економічному розвитку держави – як позитивно, так і негативно. Рівень позитивного та негативного ефекту від соціального захисту залежить від конкретної країни та її соціально-економічної системи. Тому ціль соціальної політики будь-якої держави, на наш погляд, повинна формуватися так, щоб максимізувати позитивні ефекти соціально-економічного впливу та мінімізувати негативні побічні наслідки від функціонування системи соціального захисту.

Вважаємо, що подальший розвиток системи соціального захисту населення та його фінансового забезпечення стає можливим лише за умови повного аналізу потреби у фінансових ресурсах, їх забезпечення реальними джерелами фінансування та аналізу впливу на економічний та соціальний розвиток держави.

В Україні на даний час відсутній комплексний підхід до прогнозування та планування фінансового забезпечення соціального захисту. Як вірно відзначає П.Т. Бубенко, діючи підходи до соціального планування нерідко не приводять до достовірного обґрунтування надходжень та видатків і не орієнтовані на результат, що зумовлено недостатністю методології та методичного забезпечення бюджетного планування [2, с. 31]. За таких умов

важливою стає розробка ефективних методів планування фінансового забезпечення соціального захисту населення, які б враховували усі соціально-економічні та демографічні фактори. Формування об'єктивних та обґрунтованих прогнозів вимагає точної та повної статистичної інформації. Саме тому набуває сенсу розробка допоміжних рахунків соціального захисту в Україні, як широко визнаного в європейській статистиці інструменту узагальнення, опису та аналізу фінансування національних систем соціального захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науці проблеми, пов'язані з фінансовим забезпеченням соціального захисту населення, розглядаються доволі широко. Питання, пов'язані з дослідженням суті соціального захисту, умов та принципів його фінансування, розглядаються в роботах як вітчизняних – Н.П. Борецької, С.О. Корецької, О. Олефіра, Ю.В. Пасічника, М.В. Мальчика, В.Б. Тропіної, В.А. Скуратівського, так і зарубіжних вчених – В.В. Антропова, В.Д. Роїка, Є.І. Холостової, С.В. Шишкіна, М.А. Кричевського, Денні П'єтерса. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, в працях вітчизняних і зарубіжних учених недостатньо розкриті методичні проблеми щодо прогнозування та планування фінансового забезпечення соціального захисту населення у цілому та формування національної системи соціальних статистичних даних зокрема.

Метою статті є розробка концептуально-методичного підходу до побудови комплексної національної системи соціальних статистичних даних (СССД) як основи для подальшого її використання у прогнозуванні та плануванні розвитку соціального захисту населення в Україні та його фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. У міжнародній практиці для прогнозування та планування різного роду бюджетів використовується значна кількість

методів та підходів, які опираються як на економіко-математичні методи (автокореляція, лінійні та нелінійні тренди, економічні моделі) так і на експертні оцінки. Проте основним недоліком побудованих на основі даних методів прогнозних моделей є те, що їх здебільшого використовують для складання класичних бюджетів. У той же час бюджет соціального захисту населення є іншим як за структурою, так і умовами формування (наприклад, слід враховувати неформальні доходи та витрати населення, здійснювати демографічне прогнозування тощо). Тому у розвинутих країнах світу існують специфічні підходи до прогнозування та планування доходів та витрат соціального захисту. Необхідною умовою успішного прогнозування та планування є наявність повноцінної статистичної інформації про досліджуване явище. У всіх країнах-членах Європейської Співдружності широко використовується такий інструмент узагальнення, опису та аналізу фінансування національних систем соціального захисту, як допоміжні рахунки соціального захисту [3, с. 4].

На жаль, сьогодні в Україні лише розпочалася робота по запровадженню національних рахунків соціального захисту, а тому прогнозування фінансового забезпечення соціального захисту слід проводити у два етапи. Перший – це статистичне

обґрунтування переліку доходів та витрат системи соціального захисту країни. Назвемо даний компонент системою соціальних статистичних даних (СССД). Другий – прогноз доходів та витрат, який здійснюється на середньостроковий період на основі моделювання соціальних доходів та витрат згідно з альтернативними економічними, демографічними та законодавчими сценаріями. Цей компонент називатиметься соціальним бюджетом. Він включатиме аналітичну та роз'яснювальну роботу, яка базується на аналізі статистичних даних, та перетворення їх в конкретні математичні розрахунки.

Розробка комплексної СССР базується на Європейській системі інтегрованої статистики соціального захисту (European system of integrated social protection statistics - ESSPROS) [8], яка регулюється рядом документів Європейського парламенту [5] та Комісії ЄС [6] щодо запровадження та функціонування даної системи.

При розробці СССР слід враховувати, що структура соціального бюджету не схожа з класичним бюджетом, оскільки до неї пропонується включати як офіційні, так і неофіційні соціальні доходи та витрати. Водночас усі соціальні витрати та доходи можна подати у вигляді певних груп, які є притаманними усім національним системам соціального захисту (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація соціальних доходів та витрат

Система соціальних статистичних даних (СССД), на нашу думку, повинна відповідати таким вимогам:

- повинна бути розроблена так, щоб мати єдину методологічну основу по розрахунку показників з іншими інформаційними системами і, насамперед, з системою національних рахунків (СНР), яка

використовується в усьому світі як методологічна база для складання національних рахунків;

- повинна усесторонньо охоплювати усю систему соціального захисту в країні. Тобто показники повинні відображати усі соціальні витрати та доходи незалежно від джерел фінансування

(державні та недержавні, формальні та неформальні);
 - повинна відображати структуру фінансового забезпечення соціального захисту: показувати структуру фінансових надходжень (працівники, роботодавці, держава тощо) та структуру соціальних витрат за усіма видами соціального захисту (соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальна допомога) і формальними та неформальними інституціями.

Важливою складовою СССД є групування надходжень та видатків. Це групування відповідає на питання про надходження коштів до системи соціального захисту. Прикладами є сектор загального державного управління, домашні господарства, роботодавці, донорські організації. На рівні надходжень визначаються суспільні кошти (державні) – кошти сектору загального державного управління та недержавні кошти. Не менш важливою складовою фінансового забезпечення соціального захисту є витрати. Витрати соціального захисту класифікуємо за типом, який указує на їх характер або причину. В ESSPROS розрізняють чотири основні категорії витрат [8]. Перша представлена витратами на соціальну допомогу, тобто ресурсами, які перераховують одержувачам у грошовій формі або у вигляді товарів та послуг. Друга категорія витрат стосується адміністративних затрат. Третя і четверта категорії мають справу з перерахунками в інші схеми і різноманітними видатками. На рис. 2 відображена класифікація витрат системи соціального захисту України.

Для більш детального аналізу стану та перспектив розвитку фінансового забезпечення соціального захисту доходи та витрати доцільно наводити по окремих інституційних секторах економіки: нефінансові корпорації (підприємства, установи та організації); фінансові корпорації (страхові компанії, банки, недержавні пенсійні фонди тощо); державний сектор (державний бюджет, місцеві бюджети, державні фонди соціального страхування); домашні господарства; некомерційні організації (благодійні фонди тощо); інший світ.

Всі ці інституційні сектори економіки беруть участь у розподілі та перерозподілі ВВП, а, отже, пов'язані і з соціальним захистом населення. Головна статистична проблема даної класифікації полягає в тому, що для оцінки усіх соціальних показників по даному критерію потрібна значна кількість інформації, у т.ч. багато вибіркового статистичного дослідження та оцінок. Так, наприклад, щоб визначити соціальні доходи та витрати по домашніх господарствах, слід провести вибіркові дослідження їх доходів та витрат. Водночас слід враховувати, що чим меншою буде вибірка при цьому, тим нижчою буде достовірність результатів, а, отже, і ймовірність майбутнього прогнозу. Ще складнішою виявляється проблема визначення неформальної зайнятості та розміру тіньової заробітної плати по секторах

економіки. Тому, якщо кількість інформації є недостатньою або вона є недостовірною, пропонується дані показники розглядати укрупнено по країні загалом.

Наступним кроком є поділ витрат соціального захисту за ризиками та потребами. Перелік ризиків (функцій) або потреб, які можуть призвести до соціального захисту, відповідно до методології ESSPROS [8] є таким: 1. Захворювання / Медичне обслуговування; 2. Інвалідність; 3. Похилий вік; 4. Утриманці, що пережили годувальників; 5. Сім'я / Діти; 6. Безробіття; 7. Житло; 8. Соціальна ізоляція.

Такої ж класифікації дотримується Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1].

Даний перелік ризиків або потреб, з одного боку, обмежує об'єм соціального захисту сферами, які є найбільш доречними у європейському контексті; з іншого боку, він слугує інструментом для створення порівняльної статистики у випадку, коли інституції, норми та соціальні традиції країн розходяться корінним чином. Різноманітні ризики та потреби визначають першочерговість об'єктів, на які призначено кошти та допомогу, незалежно від законодавчих або інституційних структур, які стоять за ними. У цьому контексті зазвичай використовують термін функції соціального захисту [4]. Розподіл соціальних витрат за функціями також є доволі складною справою. Наприклад, усі соціальні витрати можна розглянути як прагнення до зменшення соціальної нерівності та бідності, що автоматично відносить їх лише до двох функцій соціального захисту – бідності та соціальної нерівності. Водночас, оскільки усі соціальні видатки спрямовуються на домашні господарства, то їх також усі можливо розмісити під функцією «сім'я». Також важливо наголосити, що розподіл видатків по даних функціях слід проводити, враховуючи чинне законодавство України. Так, наприклад, допомоги по старості в одному випадку можна віднести до функції «старість та утримання людей похилого віку», якщо це стосується, наприклад, пенсій, а в іншому випадку – до функції «сім'я», якщо це стосується, наприклад, допомоги сім'ям пенсіонерів.

Також витрати та надходження (доходи) слід розподілити по формах, враховуючи існуючу структуру національної системи соціального захисту:

1) соціальне забезпечення: пенсійне забезпечення; медичне забезпечення; допомога при народженні дитини; допомоги на утримання дітей; допомоги, компенсації та пільги народним депутатам, державним службовцям та іншим категоріям населення, які визначені окремими законами (пенсійне забезпечення; медичне забезпечення; інші види допомог, пов'язані з соціальним захистом); податкові пільги, пов'язані з соціальним захистом; інші види;

Ошибка!

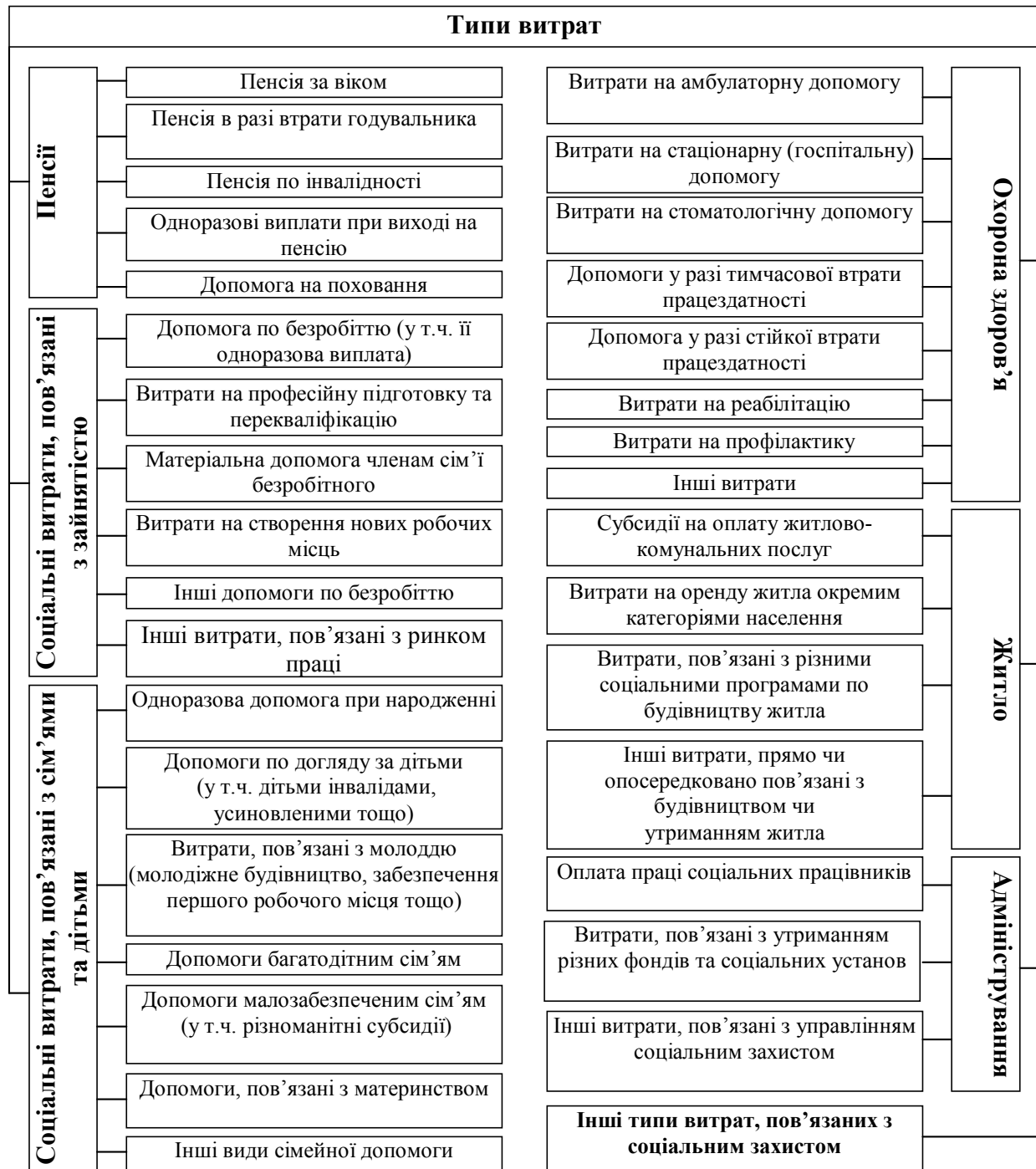

Рис.2. Типи витрат у системі соціального захисту населення України

2) соціальне страхування: державне (пенсійне страхування; страхування на випадок безробіття; страхування на випадок тимчасової втрати працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; медичне страхування; інші види); недержавне (пенсійне страхування; медичне страхування; страхування від нещасного випадку; інші види);

3) соціальна допомога: державна (соціальні пенсії; допомога малозабезпеченим сім'ям; допомоги, пов'язані з молоддю (боротьба за наркоманією, алкоголізмом, СНІД тощо); допомоги, пов'язані з людьми похилого віку; субсидії на оплату житлово-комунальних послуг; різноманітні компенсації, пільги

та субсидії певним категоріям населення (проїзд в транспорті тощо); інші соціальні допомоги); недержавна.

Усі статистичні дані відображаються у відповідних таблицях. Дані таблиці враховують класифікацію надходжень та витрат за інституційними секторами економіки, функціями соціального захисту, формами соціального захисту таким чином, щоб їхні результати доповнювали та перевіряли одна одну. Підсумкова таблиця показує баланс СССД, який вираховується за допомогою двох альтернативних методів розрахунку (табл. 1). Даний баланс є базою для розрахунку фінансового забезпечення системи соціального захисту на майбутнє.

Баланс СССД

Показники	Рік 1	Рік 2	Рік 3	...	Рік t	...	Рік t+i
	Фактичні показники						Проектні показники
А. Разом по видах доходів							
1. Соціальні внески							
1.1. Соціальні внески застрахованих осіб							
1.1.1. Внески працівників							
1.1.2. Внески самозайнятих							
1.1.3. Внески інших осіб							
1.2. Соціальні внески роботодавців							
1.2.1. Фактичні							
1.2.2. Умовні							
2. Субсидії							
2.1. Держава							
2.2. Інші джерела							
3. Інші доходи							
4. Трансферти інших форм соціального захисту							
МІНУС							
В. Разом по видах витрат							
1. Грошова форма							
2. Субсидії, пільги та компенсації							
3. Товари та послуги							
4. Інші види							
5. Трансферти іншим формам соціального захисту							
С. = Чистий баланс							
Д. Доходи по інституційних секторах економіки							
1. Нефінансові корпорації (підприємства, установи та організації)							
2. Фінансові корпорації							
2.1. Страхові компанії							
2.2. Банки							
2.3. НПФ							
2.4. Інші установи							
3. Державний сектор							
3.1. Державний бюджет							
3.2. Місцеві бюджети							
3.3. Державні фонди соціального страхування							
3.4. Інші установи державного сектора							
4. Домашні господарства							
5. Некомерційні організації							
5.1. Благодійні фонди							
5.2. Інші організації							
6. Інший світ							
МІНУС							
Е. Витрати по соціальних функціях							
1. Старість та утримання людей похилого віку							
1.1. Старість							
1.2. Утримання							
2. Здоров'я							
2.1. Профілактика та реабілітація							
2.2. Хвороба або травма							
2.3. Професійна хвороба або нещасний випадок на виробництві							
2.4. Інвалідність							
3. Сім'я							
3.1. Діти та молодь							
3.2. Материнство							
3.3. Інші сімейні функції							
4. Зайнятість							
4.1. Безробіття							
4.2. Професійна підготовка та перекваліфікація							
4.3. Мобільність робочої сили							
5. Житло							
6. Бідність							
7. Соціальна нерівність							
8. Інші функції							
С. = Чистий баланс							

Для ефективного використання СССД необхідно ретельно підходити до визначення джерел інформації при розрахунку усіх показників. Значну частину даної інформації можна отримати від державних органів, органів статистики та фондів соціального загальнообов'язкового державного страхування. Водночас інформація, яка стосується соціальних доходів та витрат, насамперед приватного сектору, може бути менш доступною. В таких випадках слід використовувати інші методи збору статистичної

інформації, насамперед, вибіркового опитування, анкетування та експертних оцінок. Таким чином ми отримуємо комплексну систему статистичних соціальних даних, яка дає нам змогу не лише здійснити аналіз фінансового стану системи соціального захисту в Україні, а отримати вихідні показники для подальшого його прогнозування. На рис. 3. схематично показано весь запропонований процес щодо функціонування СССД в Україні.

Помилка!

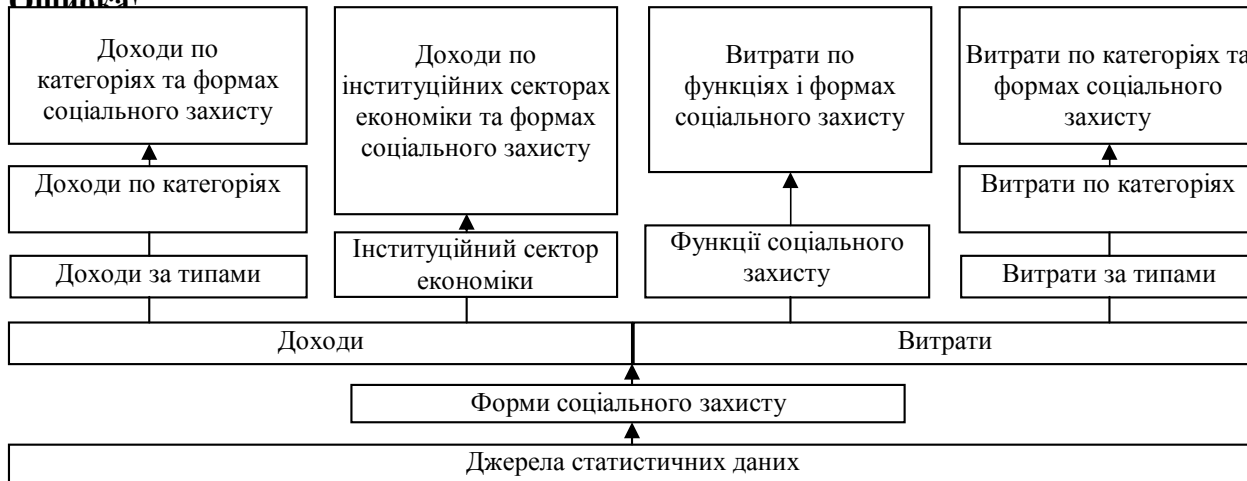

Рис. 3. Схема формування системи соціальних статистичних даних в Україні (СССД)

Висновки. Запропонована СССД є основою для подальшого планування фінансового забезпечення соціального захисту. Для прогнозування майбутніх доходів та витрат у складних структурованих системах (якою являється система соціального захисту) одним з найбільш ефективних методів є використання моделювання. Модель – це спрощена та уявна версія модельованого об'єкта або явища (прототипу), яка в достатній мірі повторює властивості, суттєві для цілей конкретного моделювання (опускаючи несуттєві властивості, в яких явище може відрізнятися від прототипу). У нашому випадку рівень спрощення буде залежати від кількості доступної статистичної інформації. Водночас для здійснення моделювання необхідними є також показники, які характеризують певні детермінанти, що взаємопов'язують соціальні доходи та витрати: показники демографічного та економічного розвитку, включаючи зайнятість, безробіття, заробітну плату, а також законодавчо визначені умови, що регулюють національну систему соціального захисту (пенсійний вік, розмір прожиткового мінімуму, мінімальний страховий стаж тощо). Лише після того, як дані показники будуть визначені, можна їх усі зібрати в єдину модель. Тобто об'єднання показників соціальних доходів та витрат, а також детермінант, які їх пов'язують, є кроком від системи соціальних статистичних даних (СССД) до системи проектування та моделювання.

4 Список використаних джерел

1. Боярчук Д. Підходи до реформування пільгових послуг в Україні / Д. Боярчук, В. Герасимович, І. Орлова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [\[ukraine.com.ua/u/publications/fbfc69e60fda7236d3befd4db699853.pdf\]\(http://ukraine.com.ua/u/publications/fbfc69e60fda7236d3befd4db699853.pdf\).](http://www.case-</p>
</div>
<div data-bbox=)

2. Бубенко П.Т. Бюджетне фінансування соціальних гарантій населення України: нові стандарти соціального забезпечення / П.Т. Бубенко, О.Б. Снісаренко, В.В. Ротару // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. - № 4. – С. 27-40.

3. Калачова І.В. Національний рахунок соціального захисту: концепція побудови та інформаційне супроводження / І.В. Калачова, О.А. Рудич // Статистика України. – 2010. - № 1. – С. 4-11.

4. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2009 році: Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.

5. Положення Європейського парламенту та ради щодо Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту (ESSPROS) від 25.04.2007 р. № 458/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.

6. Положення Комісії ЄС щодо запровадження Положення (ЄС) № 485/2007 стосовно прийнятних форматів передачі, результатів, які будуть передаватися, і критеріїв щодо оцінювання якості базової системи ESSPROS і модулю одержувачів пенсій від 12.11.2007 р. № 1322/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:005:0003:0012:EN:PDF>

7. Щербакова Е.В. Европейском союзе социальные расходы в 2004 году составили более 27% ВВП / Е. Щербакова // Демограф. еженедельник Демоскоп Weekly. – 2007. – № 309-310.

8. ESSPROS Manual. The European System of integrated Social protection statistics (ESSPROS). – Brussels: Eurostat, 2008. – 92 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/situation_in_europe/c10141_en.htm.